

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-313-2-30>

**THE ROLE AND SIGNIFICANCE OF STUDYING IN EDUCATIONAL
INSTITUTIONS THE LEGAL REGULATIONS REGARDING
THE PROCEDURE FOR INTRODUCING MARTIAL LAW**

**РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ВИВЧЕННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ
ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ЩОДО ПОРЯДКУ
ВВЕДЕННЯ ВОЄННОГО СТАНУ**

Yefimenko L. L.

*Candidate of Science of Law,
Law Teacher at the Ukrainian
Humanitarian Lyceum
Taras Shevchenko National University
of Kyiv
Irpin, Ukraine*

Єфіменко Л. Л.

*кандидат юридичних наук,
учитель правознавства Українського
гуманітарного ліцею
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
м. Ірпін, Україна*

Воєнний стан є надзвичайним станом, який вводиться у випадку загрози національній безпеці чи територіальній цілісності держави. Введення воєнного стану передбачає різні заходи, що дозволяють державі забезпечити свою безпеку та захистити інтереси свого населення. На жаль, у зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації проти України, з метою забезпечення оборони держави, на території України також наразі діє воєнний стан.

Запровадження воєнного стану створює низку правил, які регулюють життя суспільства в умовах воєнного конфлікту. Це стосується не тільки питань безпеки та оборони країни, економіки та соціальної сфери, але й обмеження конституційних прав і свобод громадян, що зумовлює необхідність розуміння кожним громадянином основних засад правової регламентації щодо порядку введення воєнного стану, у тому числі, усвідомлення правомірності застосування таких обмежень.

Вивчення правової регламентації щодо порядку введення воєнного стану є дуже важливим для закладів освіти, оскільки ця тема стосується всього населення держави, у тому числі, й школярів, які повинні розуміти процес введення воєнного стану та його наслідки для населення ще в шкільному періоді життя. Такі знання дозволять учням розуміти, що введення воєнного стану не є звичайним станом і що воно повинно

бути обґрунтованим та реалізованим згідно з встановленими законодавчими процедурами.

У навчальному 2022-2023 роках Міністерство освіти і науки України затвердило навчальну програму для закладів загальної середньої освіти [1], де визначено необхідність вивчення теми «Правовий режим воєнного стану», у тому числі звертається увага на виокремленні питання щодо особливостей додержання прав і свобод людини і громадянина в умовах правового режиму воєнного стану. Однак, не дивлячись на важливість цієї теми, у закладах освіти наразі немає відповідних підручників та матеріалів для її вивчення.

Відсутність підручників у закладах освіти, які би розкривали особливості правового регулювання режиму воєнного стану, є серйозною проблемою в українській освіті. Знання про правовий режим воєнного стану є важливим для учнів, особливо в умовах війни, коли можуть бути обмежені права і свободи кожного громадянина. Тому необхідно вивчати цю тему як у школах, так і у вищих навчальних закладах, однак відсутність навчальних матеріалів ускладнюють роботу як учителям, так і учням. Наразі учні 9-х класів мають можливість працювати за підручниками, наприклад, «Основи правознавства» за редакцією О. Д. Наровлянського [2]; «Основи правознавства» за редакцією Т. М. Філіпенка та В. Л. Суткового [3], які є зручними для навчання, так як включають чіткі роз'яснення тем у вигляді таблиць, схем, нормативної бази, у тому числі, перевірку засвоєння матеріалів після кожної теми у вигляді тестів. Однак, жоден із зазначених підручників не висвітлює тему правового режиму воєнного стану, так як вона включена для вивчення тільки цього навчального року.

Найважливішим документом, який регулює порядок введення воєнного стану в Україні, є Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [4]. Зазначений нормативний документ дає детальний опис процедур і правил, які необхідно дотримуватися при введенні воєнного стану. Звичайно, для вивчення теми можна використовувати відповідний нормативний документ, але, якщо для учителя це може бути зрозумілий матеріал, то для учнів доволі таки складно зосередитися на викладенні матеріалу у такому форматі, у тому числі, на розгляд теми дається тільки одна година, що також ускладнює засвоєння матеріалу учнями. Однією з можливих причин відсутності необхідних навчальних матеріалів може бути недостатнє фінансування освітньої сфери для їх друку, і це є зрозумілим в реаліях сьогодення, однак, все таки, проблема залишається і вона потребує вирішення в найближчий час.

Отже, на основі вищезазначеного, можна з упевненістю стверджувати, що воєнний стан є однією з найбільш важливих тем для вивчення у закладах освіти. Його розуміння і відповідна підготовка можуть допомогти населенню, у тому числі й молодому поколінню, уникнути багатьох проблем, які можуть виникнути в часи війни.

Викладання теми «Правовий режим воєнного стану» можна провести за допомогою наступних методичних рекомендацій:

– **Визначення мети викладання теми.** Необхідно пояснити учням, що мета вивчення правового режиму воєнного стану полягає в тому, щоб ознайомити їх з нормативно-правовими актами, які регулюють поведінку людей та діяльність в умовах воєнного стану.

– **Пояснити поняття «воєнний стан».** Важливо розкрити учням, що воєнний стан – це особливий режим, який встановлюється на території держави в разі загрози її національній безпеці або здійснення агресії проти неї. Також, потребує пояснення поняття «надзвичайний стан», який також включає особливу процедуру та встановлює певні конституційні обмеження для громадян, а саме звернути увагу учнів на розмежування понять «воєнний стан» та «надзвичайний стан».

– **Роз'яснення процедури встановлення воєнного стану.** Потрібно пояснити учням, що встановлення воєнного стану передбачає прийняття спеціального рішення представницьких органів влади, а також ознайомити з процедурою його встановлення.

– **Ознайомлення з нормами права воєнного стану.** Необхідно ознайомити учнів зі складовими правового режиму воєнного стану, а саме: з обмеженнями прав і свобод людей, з правилами поведінки воєнних формувань та населення, з порядком призову на військову службу, з механізмами забезпечення національної безпеки в умовах воєнного стану.

– **Дискусія та аналіз ситуацій.** Під час вивчення теми, вчитель може запропонувати учням аналіз конкретних ситуацій, які могли б мати місце в умовах воєнного стану та спільно розглянути правомірні дії вирішення таких ситуацій.

Крім цього, для кращого засвоєння матеріалу необхідно забезпечити наочність підручників. Це можна зробити за допомогою візуальних зображень, схем, таблиць, підсумкового тестування після вивчення кожної теми.

Тема війни в Україні може бути досить складною для дітей, які пережили ці трагічні події на власному досвіді і мають різне усвідомлення про «добро і зло», тому учитель обережно повинен підходити до її подання. Ось декілька ідей, які можуть допомогти

учителю знайти правильний підхід до учнів під час викладання теми та проявити зацікавленість в її вивченні:

– **Почніть зі створення контексту.** Розкажіть учням про те, що війна – це страшна річ, яка відбувається, коли люди не можуть знайти спосіб вирішити свої конфлікти мирним шляхом. Потрібно пояснити, що війна має серйозні наслідки для всіх сторін конфлікту, включаючи цивільне населення.

– **Використовуйте історію.** Розкажіть учням, про людей, які живуть в зоні війни, або про тих, хто був змушений покинути свої домівки через конфлікт. Акцентуйте увагу як війна впливає на життя цих людей та родин. Обов'язково порівняйте війну та мир. Поясніть, що мир – це стан, коли люди живуть у гармонії та взаєморозумінні. Важливо запитати в учнів, чому мир важливий та що можна зробити, щоб досягти його.

– **Дайте учням можливість висловити свої думки.** Запитайте учнів, що вони думають про війну, дайте їм можливість поділитися своїми думками та почути думки інших. Це надасть можливість згуртувати та об'єднати учнів, відчувати себе в команді однодумців.

Отже, включення теми «Правовий режим воєнного стану» у навчальні підручники з правознавства може сприяти розумінню учнями структури та змісту правового режиму воєнного стану, а також прав і обов'язків громадян та органів влади під час його дії, у тому числі полегшить роботу учителів щодо надання матеріалів учням. Держава повинна забезпечити навчальні заклади необхідною літературою, так як учні мають розуміти, що воєнний стан є винятковою ситуацією та він може бути застосований лише в разі загрози національній безпеці та державному суверенітету. Крім того, включення теми «Правовий режим воєнного стану» у навчальні підручники з правознавства може сприяти формуванню в учнів громадської позиції щодо відношення до воєнного стану, забезпечить поінформованість учнів про їх права й обов'язки та надасть можливість відчувати себе захищеними з боку держави навіть у складні воєнні часи.

Література:

1. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти «Основи правознавства, 9 клас», Наказ Міністерства освіти і науки України від 03 серпня 2022 року № 698. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.osnovy.pravoznavstva-9.pdf>

2. О. Д. Наровлянській «Основи правознавства», підручник для 9-х класів, К.: Грамота, 2017, 192 с. URL: <https://pidruchnyk.com.ua/965-pravoz-9-klas-narovlyanskyu-2017.html>

3. Т. М. Філіпенко, В. Л. Сутковий «Основи правознавства», підручник для 9-х класів, К.: Генеза, 2017, 208 с. URL: <https://pidruchnyk.com.ua/1028-pravo-filipenko-9-klas.html>

4. Закон України «Про правовий режим воєнного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-313-2-31>

**ENSURING THE APPEAL OF COURT JUDGMENT
IN CERTAIN CATEGORIES OF CASES IN ADMINISTRATIVE
PROCEEDINGS AS A COMPONENT OF THE RIGHT ON ACCESS
TO JUSTICE IN UKRAINE**

**ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АПЕЛЯЦІЙНОГО ОСКАРЖЕННЯ СУДОВИХ
РІШЕНЬ В ОКРЕМИХ КАТЕГОРІЯХ СПРАВ
В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ ЯК СКЛАДОВОЇ
ПРАВА НА ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ**

Koroied S. O.

*Doctor of Juridical Sciences, Professor,
Acting President
Scientific Institute of Public Law,
Kyiv, Ukraine*

Korosed S. O.

*доктор юридичних наук, професор,
виконуючий обов'язки президента
Науково-дослідний інститут
публічного права
м. Київ, Україна*

Забезпечення права на апеляційний перегляд справи є конституційною засадою судочинства (ст. 129 Конституції України) і водночас визнається основною засадою (принципом) адміністративного судочинства (ст. 2 Кодексу адміністративного судочинства України, далі – Кодекс). Розкривається цей принцип у ст. 13 Кодексу, в якій встановлено, що учасники справи, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки, мають право на апеляційний перегляд справи. Зазначена